

Keywords: *a second foreign language, interactive tasks, Internet resources, Spanish as a second foreign language.*

УДК 81'36 – 027.63:004

Плотніков Є. О.
Ніжинський державний університет імені М. Гоголя
(м. Ніжин, Україна)

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК У КОМП'ЮТЕРНИХ МАТЕРІАЛАХ ДЛЯ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИКИ

У статті розглянуто деякі способи реалізації зворотного зв'язку у комп'ютерних матеріалах для формування іншомовної граматичної компетенції. Наведено характеристики та особливості різних типів зворотного зв'язку, запропоновано найбільш раціональні шляхи його використання.

Ключові слова: *зворотний зв'язок, граматична компетенція, комп'ютерні навчальні матеріали*

Ефективність використання мультимедійних навчальних засобів (МНЗ) призначених для формування іншомовної комунікативної компетенції залежить від низки педагогічних та технічних чинників. До таких можна віднести і зворотний зв'язок, однією з основних функцій якого є забезпечення пояснення певного явища у відповідь на помилку користувача.

Незважаючи на те, що проблемі такого зворотного зв'язку присвячено дослідження низки науковців (зокрема, Веа Д., Картал Е., Нарцисс Р., Сауро Ш., Форестер Л., Чекаль Г. С. та ін.), постійно зростаюча кількість комп'ютерних навчальних засобів та їх не завжди бездоганні якісні характеристики дозволяють говорити про необхідність звернення додаткової уваги на цю проблему. Отже, метою нашої статті є огляд ключових елементів та особливостей реалізації зворотного зв'язку у комп'ютерних матеріалах для формування іншомовної граматичної компетенції.

Що ж таке зворотний зв'язок у комп'ютерних навчальних матеріалах? Г. С. Чекаль та Т. І. Коваль визначають зворотний зв'язок, реалізований у комп'ютерних вправах для навчання іноземних мов, як зв'язок між комп'ютерним середовищем і суб'єктом учіння, який включає формування, контроль, оцінку, корекцію мовних навичок і мовленнєвих умінь того, хто навчається, та/або здійснює управління навчально-пізнавальною діяльністю [1].

Основними типами автоматизованого зворотного зв'язку за формою та способом взаємодії з користувачем є:

1. Інформативний зворотний зв'язок (забезпечує студентів необхідною інформацією для виправлення помилок та/або усунення можливих складнощів, що можуть виникнути в процесі навчання у мультимедійному середовищі [4]).

2. Корективний зворотний зв'язок (вказує на помилку та виправляє її [5]).

3. Адаптивний зворотний зв'язок (залежить від ситуативних та індивідуальних факторів навчальної ситуації і адаптується до цих факторів, коригуючи діяльність студентів [3, 5]).

У випадку інформативного зворотного зв'язку студенти отримують підказку або пояснення, але сама помилка не виправляється. Корективний зворотний зв'язок

спрямований на виправлення типових помилок, а адаптивний, у свою чергу, – на наступну адаптацію навчального матеріалу, що надається студентам у відповідності до їхніх потреб.

Зворотний зв'язок може бути також неавтоматизованим і надаватись у режимах *викладач ↔ студент(u)* або *студент(u) ↔ студент(u)*. Такий зворотний зв'язок уможливує створення активного діалогу між учасниками навчального процесу. Завдяки цьому студенти не лише створюють власні письмові повідомлення, але й читають повідомлення, створені іншими, проявляючи себе в ролі зацікавлених читачів та коментаторів. Така взаємодія сприяє формуванню та вдосконаленню широкого спектру соціальних та комунікативних умінь, серед яких – уміння надання та сприйняття критики, мотивації власної позиції, об'єктивної оцінки власної та чужої діяльності, а також, що найважливіше, навичок та вмінь іншомовної комунікації. Проте, неавтоматизований зворотний зв'язок, особливо, якщо йдеться про зворотний зв'язок в режимі *студент(u) ↔ студент(u)*, не завжди є достатньо якісним та повним [2, 6].

Крім того, зворотний зв'язок розрізняється як за обсягом і структурою (простий або розгалужений), так і за часом надання (безпосередній або відстрочений у часі) [2, 3, 5, 6].

Розглянемо особливості зворотного зв'язку на прикладі розробленого нами комплексу МНЗ для формування англомовної граматичної компетенції майбутніх учителів.

Зворотний зв'язок у запропонованих МНЗ реалізовано у межах широко розповсюдженої у комп'ютерних засобах навчання ІМ парадигми: *стимул ↔ реакція ↔ зворотний зв'язок*. Стимулом виступають різноманітні тексти (для аудіювання і читання), відео, статична та динамічна графіка тощо. Реакцією є будь-які дії студентів у мультимедійному середовищі, а зворотний зв'язок надається середовищем у відповідь на такі дії. При цьому інтерактивними є більшість найменших значущих навчальних об'єктів та інших компонентів вправ.

Усі прояви інтерактивності у запропонованих вправах можна умовно розподілити на два типи. По-перше, це обмежена, так би мовити “пасивна”, інтерактивність, тобто така, що є безальтернативною для користувача і пов'язана з тими елементами мультимедійного середовища, що хоча й певною мірою реагують на дії студентів, проте не модифікуються в результаті таких дій. Прикладом такої інтерактивності є використання засобів навігації в межах кожної мультимедійної вправи. Так, у відповідь на вербальний стимул “*Click below to continue*” зі вказівкою на графічний елемент, що використовується для переходу до наступної частини вправи, студент має надати реакцію у вигляді натискання на цьому елементі. У відповідь студент отримає заохочення (наприклад, “*That's it!*”), а сам елемент певним чином видозміниться, що сигналізуватиме про успішність виконаної дії. Обмежена інтерактивність наявна і в інших частинах МНЗ. Зокрема, переглядаючи відео фрагменти, що використовуються для пояснення форми або значення певної граматичної структури (ГС), студенти можуть скористатися деякими допоміжними засобами. Наприклад, навівши курсор миші на необхідний малюнок або частину екрану у відповідь на стимул “*Move the cursor over the [назва або опис графічного елемента інтерфейсу] to read the transcript*”, студенти матимуть змогу ознайомитись з тезами або повним варіантом тексту відео для усунення прогалин у сприйнятті, пов'язаних з нерозумінням сприйнятої інформації.

По-друге, це повноцінна взаємодія студентів, передусім, з навчальними елементами мультимедійного середовища. У цьому випадку студенти можуть здійснити різні дії у відповідь на один і той самий стимул, і кожна з них спрямовуватиме студентів на новий шлях навчальної діяльності. Наприклад, під час виконання однієї з вправ у відповідь на стимул “*Look at the following extracts from the story and click on the sentences you believe to contain the [видо-часова форма]. Be attentive. The [видо-часова форма] is not used in every sentence. If there is no this tense form in the sentences click on the [назва або опис графічного елемента інтерфейсу] under them.*” студенти мають натиснути за допомогою миші на тому

варіанті, який вони вважають правильним. Кожен з обраних варіантів супроводжується різною реакцією мультимедійного середовища на дії користувача і відповідно різними наступними кроками, що їх має здійснити студент в залежності від правильності/неправильності відповіді.

Визначальними характеристиками зворотного зв'язку у МНЗ, як і у будь-яких інших комп'ютерних навчальних матеріалах, є його зміст та спосіб надання студентам. З точки зору змісту зворотний зв'язок наповнений мовним та мовленнєвим матеріалом, що відповідає меті формування граматичної компетенції майбутніх учителів, а також актуальному рівню сформованості комунікативної компетенції студентів першого курсу мовного вищого закладу освіти. Обсяг зворотного зв'язку не є сталим і варіюється в залежності від самих завдань та того, як їх виконує студент. Так, зворотний зв'язок може бути реалізований як на рівні речення або понадфразової єдності, так і у вигляді розгорнутого пояснення помилки студента. Наведемо приклад.

Приклад 1 (граматична тема *The Past Continuous*). Стимулом у вправі слугує понадфразова єдність *“There were some problems that he found out about during his visit. Overcrowding was a huge thing, many people ...”*. Студенти мають обрати один із варіантів завершення речення (*were dying in their cells / died in their cells*). У випадку помилки зворотний зв'язок реалізується у вигляді детального пояснення причин вибору мовцем певної ГС, що відповідає меті та змісту висловлювання. При цьому студент отримує змогу повторно виконати завдання. У разі другої помилки зворотний зв'язок є мінімальним і таким, що апелює до логічного мислення та життєвого досвіду студента, а не повторює подане раніше пояснення.

Позитивний зворотний зв'язок: *That's right! You've completed the situation correctly. Listen to it and click here to continue.*

Негативний зворотний зв'язок (перше виконання завдання): *Are you sure? The speaker concentrates on one past action or state, while some other serves as a background. This “other” action usually lasts longer and starts earlier than the main one. The action or situation in progress is often introduced by conjunctions like “when” and “as, just as, while”. Sometimes a shorter action can be introduced by “when”. Click here to return to the question.*

Негативний зворотний зв'язок (повторне виконання завдання): *You've chosen the same wrong answer for the second time in a row? Try again, please.*

Зворотний зв'язок у розроблених МНЗ є виключно безпосереднім, оскільки виконання вправ студентами є повністю самостійним і не передбачає допомоги викладача або інших студентів, а отже немає необхідності у використанні відстроченого у часі зворотного зв'язку.

За формою і способом взаємодії з користувачем МНЗ містять інформативний, корективний та адаптивний зворотний зв'язок. При цьому перші два типи нерозривно пов'язані і часто поєднуються навіть в межах одного окремого зразка зворотного зв'язку. Саме тому, є сенс говорити про інформативно-корективний зворотний зв'язок у розроблених МНЗ. Він реалізується у такі способи:

- Вказівка на правильність/неправильність наданої студентом відповіді або виконання певної дії у навчальному середовищі, що є частиною навчального завдання. Один із варіантів такого зворотного зв'язку наведено у наступному прикладі.

Приклад 2 (граматична тема *The Future Simple*). Виконуючи вправу студенти повинні розподілити запропоновані речення у відповідності до використаної у них видо-часової форми. Отже, стимулом є англomовні речення, наприклад: *“Scientists believe that's when an asteroid of about 10 kilometres – which is about seven miles wide – will actually hit earth”*. У результаті дій щодо буксирування речення до однієї із запропонованих частин інтерфейсу студенти отримують вказівку на правильність/неправильність виконаної дії, разом з коротким коментарем:

Позитивний зворотний зв'язок: *You are quite right!* [або інше подібне речення-заохочення, наприклад: *Your answer is right!* і т. і.] *“Will hit” is an example of the future simple tense (will + infinitive).*

Негативний зворотний зв'язок: *It is a pity, you are wrong!* [або інша подібна вказівка на помилковість дії, наприклад: *That is not right!* і т. і.] *“Will hit” is an example of the future simple tense (will + infinitive).*

- Підказки для правильного виконання навчальних та інших дій у мультимедійному середовищі. Можуть бути реалізовані у формі вербальних вказівок або моделей зразків мовлення, що слугуватимуть опорою для повторного виконання завдання. Наприклад:

Приклад 3 (граматична тема *The Past Perfect*) У вправі студентам необхідно визначити, чи містить одне із запропонованих речень видо-часову форму, що вивчається, і вказати на таке речення. Студенти реагують на стимул, яким є три фрагменти навчального тексту, вказуючи на необхідне речення. У випадку помилки студентам надаються підказки у вигляді зразків використання відповідної ГС.

Позитивний зворотний зв'язок: *Right you are!* [або інше подібне речення-заохочення] *“...had been...” is an example of the past perfect tense.*

Негативний зворотний зв'язок: *Why? You'd better be more attentive. Have a look at the examples of the past perfect: “They had been on holiday in India. How long had they spent there? They had spent two weeks in Mumbai.” Try again, please.*

- Коментарі, надання певної інформації (наприклад, правил) та/або запитань щодо правильності/неправильності наданої відповіді.

Приклад 4 (граматична тема *The Present Perfect: “actions at an unspecified time”*) Стимулом у вправі є іншомовний текст з пропусками, які мають заповнити студенти. На помилку МНЗ реагують у вигляді складного зворотного зв'язку, що містить не лише пояснення ситуації спілкування, але й низку орієнтуючих запитань щодо видо-часової форми, вживання якої помилковим.

Позитивний зворотний зв'язок: *Right you are!* [або інше подібне речення-заохочення]

Негативний зворотний зв'язок: *You are mistaken!* [або інша подібна вказівка на помилковість дії] *We've got a sentence “And James ___ (flew / has flown) the flag for Manchester at those Commonwealth Games in 2002 clinching yet more medals to add to his already huge tally...” The reporter tells about an episode in Hickman's career. Let's answer some questions about it and find out which tense form should be used here: 1) What time is the speaker referring the sentence to? (Варіанти відповіді: past / present / future. **Позитивний зворотний зв'язок:** [past] *Yes, the speaker tells about the events, which happened some time ago.*)*

- Інформація щодо ходу та результатів виконання вправ студентом. Може містити дані про кількість помилок, кількість спроб та час витрачений на виконання завдання і т. і. У запропонованих МНЗ такий тип зворотного зв'язку реалізований після виконання кожної вправи. В останньому робочому екрані вправ після заголовку *Your Results* студентам подається статистична інформація про виконане завдання з повідомленням загальних результатів та інших параметрів діяльності студента. Інформація завершується повідомленням: *That's all for now. Close the activity and move to the next one.*

Адаптивний зворотний зв'язок проявляється у наданні студенту у випадку помилки не лише інформативно-корективних повідомлень, але й додаткових завдань, аналогічних тим, які викликали труднощі у студентів. Розглянемо приклад.

Приклад 5 (граматична тема *The Present Perfect Continuous*) Вправа передбачає пошук та виправлення помилок у іншомовному тексті і виконується у контексті комунікативної ситуації та завдання, яке студенти отримують попередньо. З цієї

граматичної теми таким завданням є уявне проходження конкурсу для влаштування на вакантну посаду редактора однієї з британських радіостанцій. Під час виконання вправи студенти отримують зворотний зв'язок у таких випадках: наведення курсору миші та вибір слова у якому міститься помилка (**позитивний зворотний зв'язок:** *Exactly!* [або інше подібне речення-заохочення]; **негативний зворотний зв'язок:** *There are no mistakes in this part of the text!* [або інша подібна вказівка на помилковість дії]); наведення курсору миші на поле для введення правильної відповіді (*You must type your variant here. Mind that in all the cases you need to write only a word or a couple of words (where necessary) but not the whole sentence or phrase.*); введення відповіді (**позитивний зворотний зв'язок:** *Correct!* [або інше подібне речення-заохочення]; **негативний зворотний зв'язок:** *You are not quite right. Concentrate and try again.*). Після завершення вправи студенти ознайомлюються з правильним варіантом тексту і мають можливість отримати зворотний зв'язок у вигляді спливаючих вікон з поясненнями суті помилки, наприклад: *"A diver" is a singular, that's why you should use "has" but not "have"*. [частина тексту, що містила помилку: *A diver who has been missing...*]. Адаптивність зворотного зв'язку полягає у наданні додаткового аналогічного тексту для пошуку та виправлення помилок, якщо результат виконання першого завдання складає нижче 60%. У такому випадку студенти отримують негативне повідомлення від уявного роботодавця (*Well, I'm not sure about your skills. I believe you need to do one more correction task. Please, concentrate. The final decision about your application will be based on your performance.*) і виконують вправу повторно, але вже на основі іншого тексту.

Спираючись на викладене вище, можна визначити бажані характеристики будь-якого зворотного зв'язку у комп'ютерних матеріалах для формування іншомовної граматичної компетенції. Серед таких:

1. Зворотний зв'язок має бути багаторівневим, зі збільшенням допомоги студентам з кожною припущеною помилкою у тому чи іншому аспекті граматичного явища, що вивчається.

2. В залежності від орієнтації вправи на читання або аудіювання, зворотний зв'язок має подаватися, відповідно, у графічному, та у аудитивному форматах.

3. Ознайомлюючись зі зворотним зв'язком у випадку помилкового виконання завдань, студенти повинні отримувати не готову відповідь, а одне чи більше повідомлень, що змушують їх знайти правильне вирішення проблеми самостійно. У вправах, де відбувається певна модифікація змісту, у зворотному зв'язку студенти обов'язково ознайомлюються з повним правильним варіантом речення або ситуації.

Використана література:

1. Чекаль Г. С. Зворотний зв'язок як засіб управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів у комп'ютерних вправах з іноземних мов / Г. С. Чекаль, Т. І. Коваль // Іноземні мови. – 2005. – № 3. – С. 28–31.
2. Allah L. F. Electronic feedback : is it beneficial for second language writers? [Електронний ресурс] / Lilian Farag Allah // Teaching English with Technology. – July, 2008. – Vol. 8, № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tewtjournal.org/VOL 208/ISSUE 203/ARTICLE.pdf>
3. Bitchener J. The contribution of written corrective feedback to language development : a ten month investigation / J. Bitchener, U. Knoch // Applied Linguistics. – May, 2010. – Volume 31, Issue 2. – P. 193–214.
4. Narciss S. Informatives tutorielles Feedback : Entwicklungs – und Evaluationsprinzipien auf der Basis instruktionspsychologischer Erkenntnisse / Susanne Narciss. – Münster: Waxmann, 2006. – S. 17. – (Reihe : Pädagogische Psychologie und Entwicklungspsychologie, Band 56).
5. Sauro S. Computer-mediated corrective feedback and the development of L2 grammar [Електронний ресурс] / Shannon Sauro // Language learning & technology. – February, 2009. – Vol. 13, №. 1. – P. 96–120. – Режим доступу : <http://llt.msu.edu/vol13num1/sauro.pdf>